

LIVE

MARTINE VAN KAMPEN
MARISKA VAN DEN BERG

LAND

LAND ART LIVE:
DE FLEVOLAND COLLECTIE

NAI010 UITGEVERS

ART

Proloog | LAND ART LIVE. DE FLEVOLAND COLLECTIE Mariska van den Berg, Martine van Kampen

In Flevoland is een gerenommeerde collectie land art ontstaan. *Observatorium* (1977) van Robert Morris, *De Groene Kathedraal* (1996) van Marinus Boezem, *Polderland Garden of Love and Fire* (1997) van Daniel Libeskind en de andere landschapskunstwerken worden inmiddels gezien als nationaal erfgoed van internationale allure (1). De tien werken die momenteel tot de collectie behoren zijn tot stand gekomen vanaf 1977 tot op heden, en zijn vergroeid met de plek waarvoor ze zijn gemaakt (2). Recentelijk werden *Riff, PD #18245* (2018) van Bob Gramsma en *Deltawerk//* (2018) van RAAF | Atelier de Lyon gerealiseerd. Momenteel wordt het reeds bestaande werk *Engelen/Angels FM 98.0* (1994) Moniek Toebosch geadopteerd, en liggen er zowel plannen voor nieuwe landschapskunstwerken als voor een nieuw museum.

Land Art Live. De Flevoland Collectie gaat in op het heden, het verleden en de toekomst van deze iconische verzameling landschapskunstwerken, en wil daarop een nieuw perspectief bieden. De oorsprong en ontstaansgeschiedenis van de werken komen vanzelfsprekend aan bod, in de teksten maar vooral ook in het beeldmateriaal. De kenmerkende glorieuze foto's - van afgelegde kunstwerken in ongerepte landschappen - hebben wezenlijk bijgedragen aan het succes van land art als geheel. Hier doen de historische zwartwit foto's van net opgeleverde kunstwerken in het uitgestrekte lege polderlandschap van Flevoland, daar recht aan. Evenals de vroege luchtfoto's en de glossy beelden met spectaculaire wolkenluchten en het groenst denkbare gras.

LET'S GET REAL

Waar bezoekers, de veranderde omgeving, de wegen en het onkruid, lang uit dit soort foto's werden geweerd, laten we ze hier juist wel zien. Want al enige tijd liggen de snelweg en het spoor vrijwel tegen *Observatorium* aan, doet *Polderland Garden of Love and Fire* dienst als cruiseplek en wordt pal ernaast een groot windmolenpark aangelegd. Fotograaf Johannes Schwartz fotografeerde de kunstwerken dicht op de huid, waarbij slijtage en gebruikssporen vertellen over het verstrijken van de tijd en verval, dat óók bij land art hoort. Het is vooral de actuele situatie en de huidige omgeving waarin de collectie hier wordt belicht: de veranderingen in het landschap en in de bevolking, ontwikkelingen op het gebied van de beeldende kunst evenals nieuwe inzichten over de omgang met (jong) erfgoed, hebben allemaal impact op het hedendaagse verhaal dat deze werken te vertellen hebben. En dat is van grote betekenis voor het denken over de toekomst van deze bijzondere collectie.

LAND ART LIVE

De permanente werken worden – startend in het nu en teruglopend in de tijd – getoond in afwisseling met de performances van Land Art Live, een programma van artistieke interventies van een jongere generatie kunstenaars dat in 2013 van start ging. De landschapskunstwerken zijn plekken geworden in de beleving van bewoners van Flevoland en daarbuiten, waar volop gerecreëerd en gevierd wordt. Dat menselijke en

sociale aspect vormde het uitgangspunt en bood een nieuwe benadering. De ingrepen van de jongste generatie kunstenaars bij deze iconische werken brachten een verfrissend perspectief en openden het bestaande verhaal naar de toekomst.

DE MYTHE

Hedendaagse landschapskunst heeft nog altijd een sterke band met de Amerikaanse land art traditie, haar kunsthistorische oorsprong die wordt gekenmerkt door heroïsche autonome kunst en idem dito beelden. Veel van de werken en de reputaties van de makers uit die vroege periode - denk aan Double Negative van Michael Heizer (1969) en Spiral Jetty van Robert Smithson (1970) - hebben mythische proporties aangenomen. Afgezet tegen het tabula rasa dat het Amerikaanse landschap was, is het Nederlandse veel kleinschaliger en het ontstaan van de landschapskunstwerken in Flevoland hangt bovendien direct samen met het creëren van nieuw land. Martine van Kampen gaat in gesprek met kunsthistoricus Anja Novak over die oorsprongsmythe, zowel die van de Amerikaanse land art, als die van Flevoland, die betrekking heeft op pioniers en de geschiedenis van de inpoldering. Ook de notie van maakbaarheid en de daarmee verbonden technologische praktijk wordt besproken; net als hoe hoe wij naar het landschap kijken en de rol van kunst daarbij.

WAARACHTIGHEID BETRACHTEN IN HET LANDSCHAP

Zoals gezegd komt ook de verdichting en verrommeling van het landschap in beeld. Rijksbouwmeester Floris Alkemade reflecteert op wat deze kunstwerken in Flevoland ons laten zien over onze omgang met het landschap. Ook komt aan de orde hoe in het meest rationele landschap dat Nederland rijk is, kunstwerken – die het resultaat zijn van de meest poëtische ingrepen – niet alleen ter plekke vragen oproepen over de gangbare - uiterst functionele – benadering van het landschap; maar ook andere vormen van waardering voortoveren.

HARDCORE HERITAGE EN EMOTIENETWERKEN

Recentelijk begint zich een idee te vormen over Flevoland, en daarmee over de landschapskunstwerken, als bijzonder erfgoed. Naast de hardcore heritage van RAAAF | Atelier de Lyon in het Waterloopbos - een radicale benadering van waterbouwkundig erfgoed – komt erfgoed specialist Hester Dibbits aan het woord over de methode Emotienetwerken, waarin fundamenteel ter discussie wordt gesteld wat erfgoed is, hoe het tot stand komt en wie daar een rol in te spelen hebben.

EEN GESPREK OVER HET LOKALE

De vraag hoe een permanente collectie openbare kunst actueel te houden is, en steeds opnieuw te verbinden is met de jonge generaties kunstenaars evenals relevante maatschappelijke ontwikkelingen, speelt op vele plekken. Het vormt de inzet van de gesprekken die Mariska van den Berg hield met de curatoren Martine van Kampen in Flevoland, Dees Linders van Sculpture International Rotterdam, en Britta Peters en Marijke Lukowicz van Urbane Künste Ruhr in het Ruhrgebied. De gangbare benadering van kunst in de openbare ruimte en het landschap, betreft al decennia veel meer dan de kunst alleen: kunstenaars en bewoners worden betrokken in het entameren van een gesprek over het lokale.

TERUG NAAR BEGIN

De omgekeerde chronologie waarin de landschapskunstwerken en de performances van Land Art Live in dit boek geordend zijn, maakt dat we eindigen bij het begin. Juist naast het Observatorium van Robert Morris worden de ingrijpende veranderingen in het landschap zichtbaar: de windmolens worden alsmaar groter, het asfalt van de wegen eromheen alsmaar breder, en de graffiti op de houten wanden is persistent. Toch wordt daar, aan het begin van de land art, richting gegeven aan de vraag naar de toekomst van deze collectie kunstwerken. Het blijkt een mooie loop die een historische legitimering biedt om voort te gaan op een pad van groei en diversiteit, in de geest van het performatieve, het tijdelijke en het experiment.

NOTEN

1 Sandra Smets, Land art is op zijn plek in Flevoland, NRC Handelsblad, 15 september 2017; Marian Cousijn, Een kunsttour door de Flevopolder, het grootste openluchtmuseum van Nederland, 3 mei 2016 De Correspondent.

2 De collectie land art Flevoland bestond tot voor kort uit landschapskunstwerken van Marinus Boezem, Antony Gormley, Paul de Kort, Daniel Libeskind, Robert Morris, Richard Serra en Piet Slegers. Onlangs zijn daar de werken Riff PD #18245 (2018) van Bob Gramsma en Deltawerk // (2018) van RAAAF | Atelier de Lyon in het Waterloopbos in de Noordoostpolder bijgekomen. In 2021 wordt ook Engelen/Angels FM 98.0 (1994) van Moniek Toebosch toegevoegd. Ter gelegenheid van de tentoonstelling Vrijheid in De Fundatie in Zwolle (2019) werd het kunstwerk van Moniek Toebosch op de dijk tussen Enkhuizen en Lelystad tijdelijk in ere hersteld. Land Art Flevoland zet zich momenteel in om dit werk op te nemen in de vaste collectie met Rijkswaterstaat als partner. Alle werken zijn speciaal voor hun plek gemaakt, met uitzondering van Observatorium dat voor de tentoonstelling Sonsbeek Buiten de Perken (1971) werd gemaakt in Velsen en in 1977 naar Flevoland is verplaatst, in een aangepaste versie.